

Ines Kvaternik Jenko (2006)

## **POLITIKA DROG: POGLEDI UPORABNIKOV IN UPORABNIC**

Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. 201 stran.  
ISBN 978-961-6569-04-0

Ne zagovarjam drog – srčno si želim, da jih ljudje ne bi uporabljali – kajti mojega sina so privedle v resnično brezizhoden položaj. Ampak na tisoče ljudi bi lahko obvarovali pred tem, če bi prevzeli nadzor nad dobavo. Tako bomo vsaj poskrbeli, da bodo dobili zdravljenje in možnost rehabilitacije. Glede tistih, ki so dovolj neumni, da se bodo še vedno drogirali, pa bomo vsaj poskrbeli, da jih tisto, kar bodo vzeli, ne bo ubilo. (Ashton, R. (2002), *This is heroin*. London: Sanctuary Publishing.)

Ključno vprašanje pri načrtovanju družbenega odziva in strategij na področju uporabe nedovoljenih drog, ki se pojavlja v različnih strokah in laični javnosti, je povezano z vprašanjem argumentacij škodljivih posledic zaradi uporabe drog. S tega zornega kota se zdi logično, da v nasprotnem primeru sicer ne bi imeli prepovedi. Če govorimo o škodljivih posledicah, zdravstvenih ali socialnih, ki nastanejo zaradi uporabe drog, se moramo vprašati, kateri dejavniki najbolj določajo škodljive posledice. Samoumevnost laičnega pogleda na škodljivost uporabe drog največkrat izhaja iz predpostavke, da so nedovoljene droge škodljive same po sebi, kot substance z zdravju škodljivimi učinki. Zato naj bi bile tudi prepovedane. Toda, kot vsi vemo, obstajajo tudi droge, ki niso prepovedane. Če bi v tem primeru sledili prej omenjeni (poenostavljeni) logiki, bi morali verjeti, da dovoljene droge niso škodljive. Primerjalni statistični podatki pa nam pokažejo nasprotno, in to je v tem kontekstu pravzaprav paradoksalno. Razsežnosti škodljivih posledic so sicer različno strukturirane, vendar če pogledamo najbolj dramatičen vidik – število smrtnih primerov – lahko vidimo, da škodljivost dovoljenih drog, kot sta tobak in alkohol (vsakega posebej) daleč

presega škodljivost zloglasnega heroína, v primeru marihuane pa sploh ne bi našli smrtnih primerov. In vendar je tudi ta prepovedana. Zakaj so torej nekatere droge dovoljene, druge pa prepovedane? So droge prepovedane zato, ker so škodljive, ali so škodljive zato, ker so prepovedane?

Gre za ključno vprašanje. Meja prepovedi med dovoljeno in nedovoljeno drogo je prostor, ki ga avtorica osvetljuje z različnih zornih kotov. Bistvena novost, ki jo prinaša knjiga Ines Kvaternik Jenko, se pokaže že v uvodni zasnovi.

Droga je element političnega razmerja. Prek nje potekajo ključna hegemonška razmerja moči, ki so potrebna za konstituiranje politike. Droga ni problematična zaradi svojih sestavin, značilnosti in lastnosti. Problematična je zato, ker se prek nje urejajo politična razmerja med ljudmi na točno določen način, in sicer tako, da so nekatere droge problematične, prepovedane, druge pa dovoljene. Uporaba slednjih je v hegemonških vedenjskih vzorcih celo vzpodbujana. (Str. 6.)

Vpeljava politoloških konceptov, analiza dominantnih diskurzov (politični, medicinski, kriminalistični), vprašanje človekovih pravic (med univerzalnostjo in mejo, ki jo določa ogroženost drugih), vpeljava antropoloških konceptov ob spoznanju, da ni problematična substanca *per se*, temveč so problematični poti in načini, ki jih določa s politiko, terenske analize na podlagi dnevniških zapisov pogovorov z uporabniki drog, vse to prinaša v tem okviru nove spoznavne razsežnosti, ki so pravzaprav izraz boja za interpretacijo.

Knjiga je razdeljena na štiri temeljna poglavja.

V prvem poglavju »Opredelitev temeljnih kategorij in njihovega vzajemnega posredovanja« (str. 12–24) se avtorica loti tipologije uporabnikov na podlagi njihovih izpovedi, interiorizacije norme ob prvi uporabi, odvisnosti od situacije, demistifikacije glede nujne zapadlosti v odvisnost že ob prvi uporabi določene droge, iniciacije v drogo, s katero posameznik pridobi novo identiteto, izgube odgovornosti, ki je značilna za diferencirano družbo v nasprotju z iniciacijo v tradicionalnih družbah, več ravni ritualov od nabave, uporabe in delitve, problema soodvisnosti staršev, tj. paranoičnih reakcij ali zanikanja. Terenske analize, ki jih je opravila avtorica, kažejo, da eksperimentiranje z drogo ne vodi nujno v odvisnost, med uporabniki so tudi taki, ki znajo uporabo drog nadzorovati.

O ključni razliki med tradicionalnimi družbami in sedanjo politiko lahko beremo v podpoglavju »Raba drog v različnih družbenih-kulturnih kontekstih« (str. 24–30). Tu sledimo prikazu funkcionalne vpetosti drog v družbeni skupnosti, pa naj gre za šamanizem, ki je obstajal na vsem planetu, ali za terapevtsko funkcijo določenih drog v različnih tradicionalnih družbah. Večino drog so na začetku uporabljali za terapevtske namene.

V diferencirani družbi-kulturi so se spremenili funkcija, status in vrsta uporabljenih drog. V tradicionalnih skupnostih so bile droge vtlane v vsakdanje življenje skupnosti in pomemben pripomoček pri izvajanju ritualov. Nadzirali in uporabljali so jih posamezniki, ki so v skupnostih igrali pomembno vlogo (poglavariji, šamani). V sodobni družbi je uporaba drog del subkulturnih praks. Na podlagi ritualov se vzpostavlja skupinska identifikacija, in to na podlagi pravnega statusa (dovoljeno-nedovoljeno). Uporabo drog nadzirajo represivni državni aparati. V tradicionalnih skupnostih so bile droge zaznane kot naravna danost – bodisi hrana bodisi zdravilo – v diferencirani družbi pa so postale blago, kar v izhodišču implicira odvisnost. (Str. 30.)

Droge v tradicionalnih skupnostih so bile naravne, v današnjem času pa prevladujejo sintetične in polysintetične. Avtorica poudari razlike v dojemaju sveta. Na primeru tradicionalnih družb omenja biocentrično pojmovanje sveta, pri katerem posameznik ni v središču, ampak je sestavni del skupnosti in narave, v sedanji diferencirani družbi pa poudari izrazito antropocentrično dojetje sveta (posameznik – njegov užitek – družba) (str. 30). Ko opisuje odnos do drog v različnih tradicionalnih družbah, posebej poudari obdobje imperializma, ki ga zaznamuje opij. Tu najdemo zametke politike, ki so jo ustvarile ZDA z oblikovanjem mita o »grozeči nevarnosti drog« – to je element, ki je z določanjem grešnega kozla zakril resnične antagonizme med gospodarsko krizo. Gre za nastavke, ki so v obdobju Reaganove administracije privedli do »vojne proti drogam«.

Na podlagi dnevniških zapisov avtorica analizira stališča strokovnjakov do obravnave uporabnikov (str. 38), nato pa tudi stališča samih uporabnikov. Glede stališč strokovnjakov avtorica opaža različna

mnenja – od tistih, ki odvisnost reducirajo na fiziološke spremembe organizma zaradi drog, do tistih, ki imajo medikalizacijo z nadomestnimi zdravili za neustrezno, ker je pri takšnih uživalcih uporaba drog posledica hudih travm (medicina navaja, da je žensk, ki so bile v otroštvu spolno zlorabljene, kar 45 %) (str. 39), ter vidijo izhod v hitrem umiku iz okolja, to pa je socialno-vedenjski, ne pa biološko-zdravstveni odgovor. Če sami pomislimo še na dodatno stigmatizacijo, ki jo je v svojem okolju oseba deležna kot uporabnik drog, je takšen model obravnave pravzaprav vprašljiv. Stališča večine uporabnikov do obravnave (str. 41) kažejo na to, da jih v metadonski program po navadi pripeljejo nevdržne razmere (pomanjkanje denarja, pričakovanja staršev, prisila sodišča in policije). Medikalizacijo obravnave največkrat razumejo kot utrjevanje medicinskega lobija in interesov farmacevtske industrije. Metadon je dovoljen, heroin je prepovedan. Odločitev za abstiniranje, ki bi bila možna na podlagi dekriminizacije droge za lastno uporabo, se zdi osebno legitimna, metadonsko vzdrževanje deluje kot vsiljena izbira. Seveda to ne velja v vseh primerih.

Če metadon uporabljaš pravilno, ti lahko pomaga. Je dober. Je OK, ko je kombiniran z ostalimi oblikami pomoči, kot so pogovori. (Str. 47.)

Avtorica navaja, da ima model medikalizacije več razsežnosti. Zdravniki in politiki ga razumejo pozitivno, za družboslovce medikalizacija pomeni medicinski monopol nad drogami (str. 54). Medikalizacija se zdi humanejša od prohibicije, vendar pa teoretska in terenska analiza pokažeta, da je koncept sam po sebi represiven, ker medicina nadzoruje posameznikov odnos do njegovega telesa. Rešitev za preseganje represije avtorica ponuja v pravni regulaciji in drugačni sistemski vzpostavitvi institucij (str. 55). Nedoslednost sistema prepovedi z odločitvijo, da je droga prepovedana, je politična in ne medicinska prav zaradi tega, ker uradni tekst o politiki drog vsebuje medicinske argumente, ki so bistveni za prohibicijo (str. 56). Standardni diskurz o drogah ne vsebuje razlike med odgovorno, rekreativno rabo in problematičnimi uporabniki, zato prohibicija zagovarja nadzor nad vsemi uporabniki (str. 58).

V drugem poglavju »Pravica do uporabe drog kot človekova pravica« (str. 95) avtorica primerja različne koncepte in poglede strokovnjakov, pri tam

pa se strinja s Szaszom in Kandučem, da je »pravica« do uporabe drog konkretizacija upravičenja do samostojnega odločanja o vnosu snovi v organizem (str. 51). Najbolj logična podlaga pravice do uporabe drog naj bi bila pravica do zasebnosti. Pravice v širšem smislu omejujejo pravice drugih. Avtorica sklene, da pravo pravice do uporabe drog ne priznava niti eksplicitno niti implicitno, zato v določeni družbi te pravice ne moremo umestiti v polje človekovih pravic.

V tretjem poglavju avtorica analizira »Odnos do drugačnosti in različnosti«. Pri tem opozori predvsem na razliko med uporabniki nedovoljenih in dovoljenih drog kot podlago za oblikovanje globalne politike do drog, v nadaljevanju pa opredeli subkulturo uporabnikov nedovoljenih drog v različnih skupinah uživalcev. To zahteva različne klasifikacije v vrednotenju in medsebojno (ne)strpnost. Status prepovedi sicer uporabnikom dovoljenih in nedovoljenih drog povzroča določeno škodo, vendar avtorica vprašanje, ali bi umik prepovedi to škodo preprečil, poskuša najti v pogovorih o politiki drog.

V četrtem poglavju avtorica analizira »Tri politike do drog«, prohibicionistično, javnozdravstveno in liberalno perspektivo (str. 120). Pri tem poziva, da je treba preučevati vrednote in interpretacije, na katere se opirajo.

Večina laične in strokovne javnosti verjame razlagam, ki trdijo, da droge povzročajo odvisnost, vodijo v zločine in da je odvisnost bolezen. Rezultati empiričnih raziskav pa kažejo, da je ponavljanje uporabe bolj povezana z izbiro, vrednotami, pričakovanji in ravnanji kot z odvisnostjo, nasiljem in boleznijo (str. 120).

Prohibicionizem izvira iz ameriškega modela paternalistične države v vlogi zaščitniškega roditelja v odnosu do ranljivih državljanov – otrok (str. 121). Tudi sicer se v svoji argumentaciji pogosto sklicuje na zaščito otrok, na kar je v svojih nastopih večkrat opozoril že Nadelmann. Ključno vprašanje je seveda, ali vodi v kriminal odvisnost ali vodijo vanj okoliščine, povezane s preprodajo drog. Korupcija in z njo povezan kriminal sta posledici sistema prohibicije; odvisnost posameznika v pomenu njegovega ravnanja je odvisna od navedenega konteksta.

Javnozdravstvena politika na področju drog (str. 142) je usmerjena v probleme, opredeljene v kontekstu

tveganj, ki se v ožjem pogledu nanašajo na zdravje posameznikov, v širšem pa na javno zdravje ter javni red in mir. Na področju preventive se javno zdravje zavzema za promocijo zdravega življenjskega sloga, pri uporabi pa na zmanjševanje tveganj oz. zmanjševanje škode (str. 142). Avtorica navaja zmanjševanje škode kot pragmatično strategijo in alternativo represivni obravnavi. K temu bi dodali še: službe nizkega praga, zamenjava igel, terensko delo in svetovanje o varnejši rabi so v resnici naravnani pragmatično, pri tem pa so izvajalci v večji meri omejeni na preprečevanje neželenih zdravstvenih posledic zaradi uporabe drog, možnost reševanja socialnih posledic (socialna izolacija, revščina, redukcija na vlogo) pa vidijo predvsem v smeri globalnih sprememb. Zato logika zmanjševanja škode ni naravnana zgolj pragmatično, če se zaveda, da mašimo vrzeli, ki jih povzroča kriminalizacija. Konceptu zmanjševanja škode je poleg nujnosti uvažanja pragmatičnih ukrepov inherentna tudi kritika tistih konceptov politike, ki ponazarjajo zgrešenost družbenega odziva na pojav drog. Zato z uvajanjem zagovorništva novih pristopov avtorica hkrati analizira samoumevnost dosedanjih predpostavk ideološkega samorazumevanja »boja proti drogi« ter monopolnih diskurzov. V tem pogledu je koncept zmanjševanja škode med pragmatizmom in novo paradigmo, se pravi med tem, kar v praksi lahko koristnega počnemo s tistimi programi, ki so že dosegli strokovno in družbeno verifikacijo, ter tistimi vidiki pragmatičnih pristopov, ki v svojem uveljavljanju trčijo ob zakonske in ideološke ovire, s tem pa problematizirajo dosedanje politiko, strategijo in zakonodajo. Paradigma zmanjševanja škode nastaja v smeri od spodaj navzgor.

V zadnjem poglavju »Liberalna perspektiva na področju drog« (str. 153) avtorica obravnava vprašanje legalizacije. Primerja več avtorjev. Simptomatično je, da so se te razprave začele prav v ZDA zaradi vseh negativnih posledic vojne proti drogami. V najširšem pomenu je legalizacija uzakonitev proizvodnje, posedovanja in trgovanja z drogami. Pri tem naletimo na utemeljitve, ki izhajajo iz etičnih in ekonomskih zahtev, na zgrešenost politike, ki je udarila mimo, poleg tega pa je še neproduktivna. Posledica prepovedi so astronomski dobički mafije, nasilje, korupcija sistema, polni zapori in socialni propad uporabnikov drog. Perspektiva legalizacije je v tem, da mafijo spravi ob posel, z nadzorom države je naknadno možen premislek o različnih oblikah nadzorovane distribucije, možna pa

je tudi redistribucija proračuna v smeri službam pomoči. Torej legalizacija pod nadzorom. Mnenja o tem so seveda deljena. Avtorica navaja izkušnje različnih politik glede na njihovo paradigmsko naravnost, v sklepu pa predlaga, da bi večjo pozornost namenili klasični liberalni paradigmi z racionalno politiko, dekriminizacijo uporabe in nadzorom, malo bolj togim od urejanja alkohola in nikotina (str. 181).

Knjiga je fenomenalen prispevek na področju tematike nedovoljenih drog in velik poziv k spremembi obstoječe politike. Je zelo koristno branje za družboslovce, strokovne izvajalce programov na tem področju ter vse druge tako ali drugače vpletene v ustvarjanje politike drog: predstavnike sociale, medicine, pravosodja, policije in konec koncev tudi uporabnike drog ter širše javnosti.

**Dare Kocmur**